

Flamencs. (Foto: J.R. Jurado.)

Notes d'ornitologia pitiüsa, III

Viatgers als estanys

per Joan Mayol

Terra i mar tenen, a les illes, fronteres imprecises: el litoral està esquitxat d'esculls, illots i penyes que compliquen i multipliquen les costes; i en ocasions és la mar que penetra dins terra, amb més amor que violència, generant basses i estanys. Aigües salabroses o salades, en aquest país nostre, més àrid que plujós.

Tals llacunes han estat des de fa segles font de feina i profit, amb l'adequació que se'n féu per a l'explotació de la sal. Però molt abans que cartaginesos o romans les dividissin per primer cop en estanys civilitzats, criatures altres que la humana hi saberen viure, s'hi adaptaren. Tant que ja no és possible, per a elles, viure-hi fora.

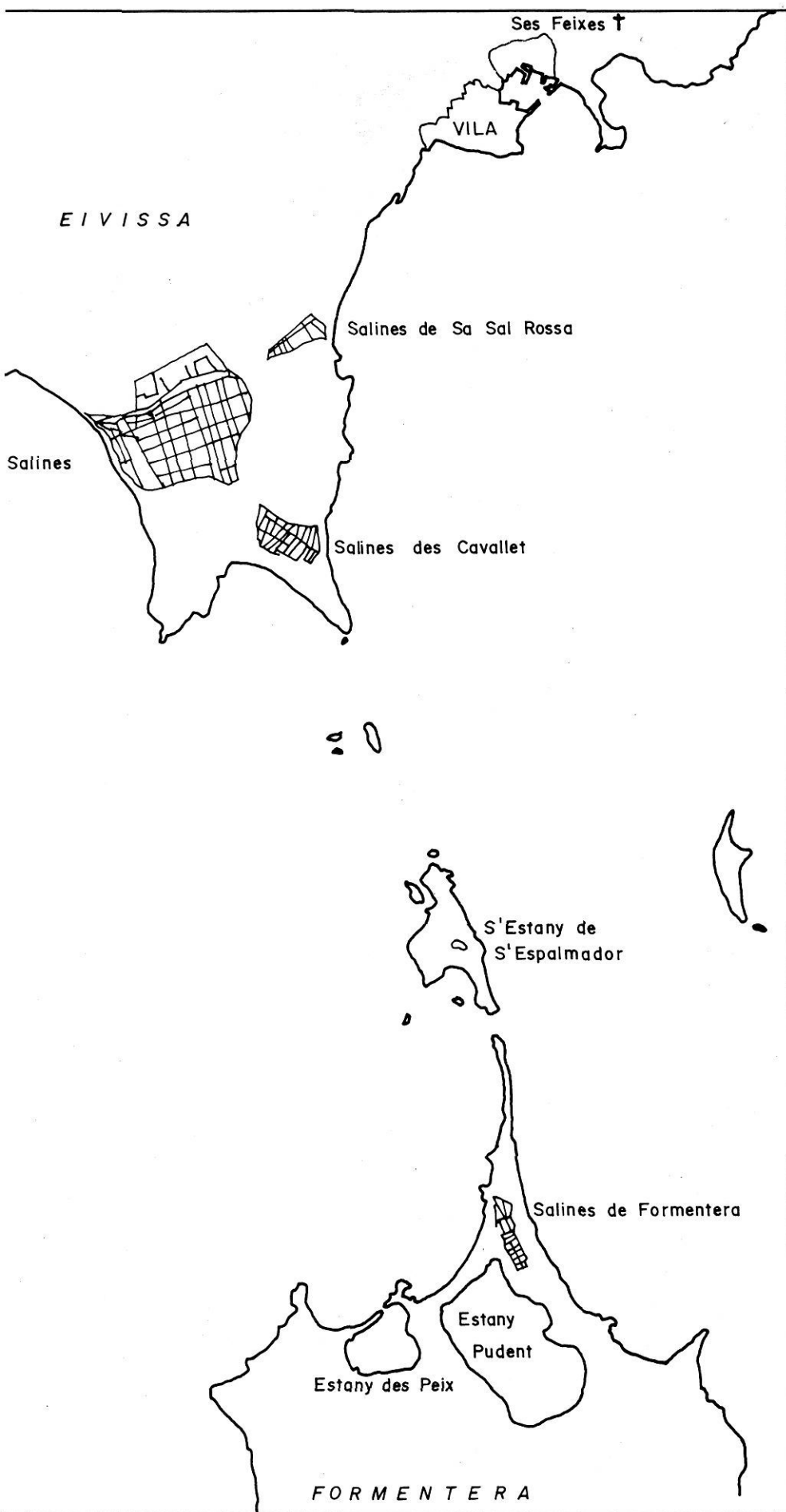
Si un mot pot resumir la fauna or-

nítica de ses Salines, és el de diversitat. Són moltes les espècies que hi troben repòs, refugi o sustentació. Uns són habitants fidels, que hi passen gairebé la vida i tal volta no en surtin mai. Altres, en canvi, es presenten sols en moments concrets de l'any, en el curs del seu periple migratori entre el migjorn i la tramuntana del Vell Continent. També n'hi ha d'ocasionals, divagants esporàdics que sols visiten ses Salines quan esguerren el viatge o si el vent els porta, com a antics mariners. Els ornitòlegs han catalogat en el conjunt d'estanys d'Eivissa i Formentera, més d'un centenar d'aus aquàtiques i limícoles (amigues dels llims), i altres lligades de manera molt estreta a aquests

biòtops, com molts de petits ocells o fins i tot el més poderós rapinyaire de les Pitiüses, l'Àguila peixatera, que mereix un article monogràfic que caldrà consagrar en el futur.

De fet, però, el biòtop dels estanys és molt distint. Poques són les espècies que poden resistir l'inhòspit desert dels estanys cristallitzadors, on la concentració de sal no permet la vida; sols les gavines, esporàdicament, hi reposen, o algun picaplatges¹ s'aventura sobre els dics. Els estanys concentradors, i sobretot els que reben directament les aigües a la seva

¹ L'equivalència de noms llatins s'ofereix al final de l'article, en benefici de la facilitat de lectura. Usam els noms populars de les Pitiüses, si ens són coneguts.

entrada, on ocasionalment la recepció de les plujes pot també minvar la salinitat, són molt més rics. Allà pullulen larves de molts d'insectes, crustacis variats, en una paraula, menjar abundant. És, per tant, l'oasi de l'avifauna, on es concentra la més gran riquesa: àdenes i sorçons, becacins, xabellins d'aigua, xerraires...

El xerraire és, per ventura, un dels habitants més coneguts i populars de ses Salines d'Eivissa. Arriben amb la primavera, des dels prats africans, on han passat l'hivern. Aleshores els estanys i els salicorniars més fangosos, són ocupats per un bon nombre d'aquests elegantíssims ocells: plomatge blanc i negre, de disseny simple i contrastat, amb unes cames inversemblants, vermelles, immenses. La veu és estrident, monòtona, i els crits seguits, sobretot en presència de qualsevol intrús. El nom, de fet, ho revela a les clares.

Sembla ser que el xerraire és una espècie que ha conegut, en els darreres decennis, una notable expansió. Els vells saliners diuen que anys enrera no n'hi havia o eren escadussers. Concorda amb aquesta tradició que una de les primeres expedicions ornitològiques a les Pitiüses, la de Ticehurst (1930), sols n'observà un exemplar, a Formentera, en el mes de maig, quan ja estan en plena reproducció i no n'afinà cap a Eivissa. En 1963, Mester n'observa 11 exemplars i en 1968 ja són 40. Enguany mateix, s'ha efectuat un recompte, avaluant la població en 40-45 parelles a Eivissa, i 9 a Formentera. L'expansió d'aquesta espècie sembla no ser un fenomen local de les Pitiüses, sinó general en aquesta zona de la Mediterrània. Les causes no ens són conegudes, però en realitat el que s'ha de considerar sorprenent no és que hi hagi canvis en la demografia dels ocells, ja que l'estabilitat completa és molt més improbable. És cert, però, que en els temps que corren i per mor de les múltiples i variades agressions que pateix la biosfera, són més esperades (i freqüents!) les regressions que les expansions...

I de regressions, a ses Salines, n'hi ha exemples, tan trists com notables. El més important és, ben segur, el dels flamencs. Aquest és un ocell de grans dimensions, de coll i cames inacabables, i amb una ecologia sumament complexa. Viu en grans esbarts, que necessiten llacunes extenses, de poca

Cabussoneres. (Foto J.R. Jurado.)

fondària i aigües salabroses, on pululen determinats invertebrats minúsculs que els serveixen d'aliment. Els aconsegueixen amb una filtració prolongada amb el bec, un poderós i sofisticat aparell, corbat per poder pentinar la superfície de l'aigua, provist de centenars de laminetes que retenen les preses, i una llengua gruixada i cilíndrica que fa d'èmbol de l'artilugi anatòmic. Els peus, palmats, remouen el sediment per fer més profitosa la filtració. L'espectacle d'un esbart de flamencs alimentant-se, sobre l'escenari de miralls dels estanys, té quelcom de ballet sofisticat, que excel·leix per la coloració rosada dels animals.

Avui, els flamencs visiten adesiara ses Salines: grupets en migració, alguna família que hi passa uns mesos... Són esquius, els flamencs: volen pau i no accepten molèsties freqüents. Sols algunes llacunes europees, o les grans salines del continent, resulten avui acceptables per a la seva reproducció. N'he vist grups, alguna vegada, volant en cercles sobre l'Estany Pudent de Formentera, recelosos de posar-s'hi atesa la densitat de cases i humans de les vores. Alguns parteixen, final-

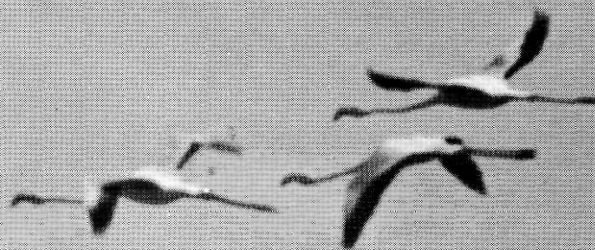
ment, cel enllà, cap a destins més solitaris. Altres hi sojornen unes hores, alguns dies. No sempre ha estat així: un viatger il·lustrat, Vargas Ponce, s'hi referia quan anotava: *...hermosísimas unas como cigüeñas que cría la Formentera en un estanque llamado de los Flamencos, por estas aves que se dice Flamencos o Payos que traceados de diversas plumas, aunque las más coloradas, son de singular belleza, y algunos particulares han merecido presentarse al Soberano (1787)*. Segurament els flamencs es mantenen a l'Estany gràcies a una mínima presència humana a les vores, ja que Formentera havia patit despoblació fins a anys molt acostats. No sabem quan va desaparèixer la colònia d'aquest ocell, de costums prou nòmades d'altra banda. L'Arxiduc ja no en recull cap referència.

Tanmateix, l'Estany Pudent conserva un notabilíssim i singular atractiu científic: cada any s'hi concentra la més fabulosa agrupació d'una rara espècie, la cabussonera, un petit ocell aquàtic, generalment discret i solitari, que es reproduïx aïlladament a llacunes continentals de densa vegetació. Els tractats d'ornitologia europea indiquen que la pobla-

ció d'aquesta espècie en el nostre continent és més tost feble, d'alguns centenars de parelles, molt espargides. L'Estany Pudent ens ha ensenyat que n'hi ha més, moltes més: alguns hiverns s'hi han arribat a concentrar per damunt de 4.000 aus d'aquesta espècie, en esbarts atapeïts, nedant sempre a uns centenars de metres de la vora.

La cabussonera és una espècie d'àmplia distribució geogràfica, ja que es troba a tot el centre d'Europa (algunes dotzenes o pocs centenars de parelles per país) i Àsia occidental, a part d'Amèrica del Nord i en nuclis aïllats als dos extrems de la Mediterrània, i fins i tot a alguns punts d'Àfrica. Nedador inveterat, és raríssim veure'l en terra, i vola rares vegades. La seva alimentació és animal, a partir d'insectes, crustacis o petits peixos que captura cabussant-se. Cria en petites colònies, construint nius flotants sobre l'aigua, a la vora de la vegetació. Migrador, passa l'hivern a aigües més obertes. Les poblacions americana i asiàtica donen, ocasionalment, importants concentracions locals, molt majors que la formenterica (cal insistir que la població europea és força reduïda).

Flamencs.
(Foto
J.R. Jurado.)

Aquesta concentració havia passat desapercebuda als científics fins a anys recents, ja que és estrictament hivernal, i fins fa poc els observadors d'ocells havien visitat les illes sobretot en primavera i estiu. Tanmateix, la presència de l'espècie no havia passat per alt als primers ocellaires que vengueren, els quals recolliren les restes d'un exemplar a ses Salines de Formentera. Si la presència de les cabussoneres havia estat ja anotada, Mester confirmà que devia ser regular i important, ja que recull la dada de 300 exemplars el setembre de 1962. Però han estat les xifres hivernals les que han revelat que s'Estany Pudent és la localitat europea més important, sense cap gènere de dubte, per a les cabussoneres europees. Tengui's present que els científics consideren que una zona humida que aculli un 1% de la població d'una espècie té ja importància internacional. S'Estany hostatja més del 100% de la població europea coneguda! Sols alguns anys s'han documentat concentracions relativament similars —i tal vegada no permanents— en alguna salina del llevant ibèric. Però la regularitat de la hivernada massiva és absolutament singular. Són contades les espècies que depenen d'una manera tan clara d'una única localitat. Així, Formentera té la responsabilitat de la conservació d'aquest animal davant tot Europa. Aquest ocell hauria de ser la insígnia de l'illa, i motiu de legítim orgull per als formenterers: forma part del seu patrimoni.

Aquí no acaben els possibles comentaris sobre la rica i important avifauna dels estanys. Caldria esmentar les concentracions ocasionals dels ocells migratoris, la presència hivernal dels agrons de diferents espècies, o del rar bec planer. En realitat, cal reconèixer que ses Salines revelen encara avui, i a poc a poc, els seus secrets: està ara en premsa el recent descobriment de la reproducció a ses Salines de l'Àdena blanca, descobriment realitzat per naturalistes eivissencs. Fa pocs anys una bona amiga de ses Salines, Anette Van Emberdirgen, constatava la del busqueret trencamates, espècie pròpia dels salicorniars,

que no es coneixia criant a les Balears. Són, aquestes, notícies excel·lents, en sí mateixes i perquè denoten que els ulls eivissencs (nats o fincats, ho són igualment) vetlen ja pels seus ucells.

Aquest punt positiu contrasta de manera dramàtica amb l'encara no aturada degradació del patrimoni natural. Un episodi com el de sa Sal Rossa ve a demostrar que la feina pendent és encara superior als braços disponibles. Conèixer millor la fauna pitüsa sols és una part de la feina pendent: garantir la seva conservació per al futur és encara més peremptori.

JOAN MAYOL

ESPÈCIES ESMENTADES

Nom eivissenc

Àdenes
Àdena blanca
Agró
Àguila peixatera
Bec planer
Becassí
Busqueret trencamates
Cabussonera
Flamenc
Gavina
Picaplatges
Sorçó
Xabelí d'aigua
Xerraire

Nom científic

Fam. Anàtides
Tadorna tadorna
Fam. Ardèides
Pandion haliaetus
Platalea leucorodia
Gallinago gallinago
Sylvia conspicillata
Podiceps nigricollis
Phoenicopterus ruber
Gen. *Larus*
Charadrius alexandrinus
Anas crecca
Gen. *Calidris*
Himantopus himantopus